

УДК 81'255.4

ЛЕКСИЧНО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ АГРАРНОЇ ТЕМАТИКИ З НІМЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

АМЕЛІНА С.М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті розглядається питання використання лексично-граматичних трансформацій при перекладі німецьких текстів аграрної тематики українською мовою. Визначено, що для досягнення адекватності перекладу текстів аграрної тематики застосовуються такі види лексично-граматичних трансформацій: описовий переклад (експлікація), компенсація.

Ключові слова: адекватність перекладу, лексично-граматичні трансформації, експлікація, компенсація

Прагнення до адекватності перекладу неминуче пов'язане з певними втратами на рівні лексем або речень. Однак, перекладацькі трансформації різних типів дозволяють зберегти адекватність перекладу на рівні цілого тексту. Досягнення адекватного перекладу всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов – вихідної і цільової – вимагає від перекладача, на думку Л. Бархударова, насамперед уміння здійснювати «численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення – так звані перекладацькі трансформації – з тим, щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою передавав усю інформацію, закладену в початковому тексті, при суворому дотриманні норм мови перекладу» [1, с.190]. Оскільки переклад текстів аграрної тематики пов'язаний із необхідністю точної передачі інформації щодо виробництва сировини і продуктів харчування, застосування сільськогосподарської техніки, діагностики і лікування захворювань тварин тощо, то проблема адекватності й еквівалентності перекладу таких текстів набуває дедалі більшого значення.

Різні аспекти питання перекладацьких трансформацій досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці: класифікація трансформацій (Л. Бархударов, Т. Кияк, Л. Латишев, О. Огуй, Я. Рецкер та ін.), трансформації в науково-технічних текстах (А. Підгорна), трансформації при перекладі англійської політичної термінології українською мовою (І. Клименко), перекладацькі трансформації юридичних текстів (А. Солдатова). Однак, трансформації, які здійснюються перекладачами при перекладі текстів аграрного спрямування, ще не були предметом вивчення дослідників.

Мета дослідження – розглянути основні види лексично-граматичних трансформацій при перекладі текстів аграрної тематики з німецької на українську мову.

© С. М. Амеліна, 2015

Розглядаючи співвіднесення вираження понять у вихідній і цільовій мовах, слід зауважити, що «хоч самі значення (поняття) здебільшого збігаються, але способи їх вираження – їх групування, членування й об'єднання, їх поєднання в межах однієї формальної одиниці (або кількох одиниць), як правило, в різних мовах розходяться більш-менш радикальним чином [1, с.74].

У перекладі текстів аграрної тематики з німецької на українську мову переважним чином використовуються такі види лексико-граматичних трансформацій: описовий переклад (експлікація), компенсація.

Експлікація (описовий метод) – це лексико-граматична трансформація, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке описує (експлікує) її значення мовою перекладу, тобто, власне, надається пояснення значення одиниці мови, відповідник якої відсутній у цільовій мові.

Зважаючи на те, що процес комунікації характеризується прагненням до економії мовних засобів, під час перекладу не вся інформація вихідного тексту може перекладатись буквально. В основному це допускається, коли користувач може сприйняти інформацію, яка передається, на основі текстового або ситуативного контексту. Тому застосування описового методу (експлікації) є доцільним тільки тоді, коли існує можливість неповного або невірного розуміння користувачем тексту через брак відомостей, які він містяться у вихідному тексті, але не можуть бути надані у цільовому тексті інакшим чином, як використання експлікації.

Таким чином, експлікація є прийомом перекладу, при якому у цільовому тексті, як продукті перекладу, додаються такі пояснення або деталі, що імпліцитно наявні у вихідному тексті і їх можна визначити за контекстом або ситуацією.

Зазначимо, що випадки експлікації, які застосовуються при перекладі німецьких текстів аграрної тематики українською мовою, можуть бути поділені на дві основні групи: 1) обов'язкові і 2) факультативні (додаткові) експлікації. Обов'язковими вважаються експлікації, зумовлені структурними відмінностями між мовами. Якщо певні фрагменти вихідного тексту не будуть експліковані, наслідком буде хибне сприйняття інформації, переданої цільовою мовою. Додаткові експлікації залежать від розбіжностей у структурній побудові текстів та їх стилістичних особливостей (наприклад, у текстах, у яких рекламується продукція рослинництва або тваринництва).

Шляхом використання експлікації перекладаються здебільшого реалії, які не мають відповідників в українській мові. Наприклад, поняття «*der Dachverband*» не може бути перекладене українською мовою одним словом, без пояснень, оскільки означає не просто об'єднання, асоціацію, а головну організацію, яка представляє низку не тільки підприємств, а й об'єднань. Така організація є типовою для німецькомовних країн (Федеративна Республіка Німеччина, Австрія, Швейцарія). Тому при перекладі цієї реалії здебільшого використовується експлікація, наприклад:

Dachverband Agrarforschung – об'єднання асоціацій аграрних досліджень;

Verband der Tierheilpraktiker Deutschlands, Bundes- und Dachverband – об'єднання лікарів альтернативної ветеринарної медицини Німеччини, федеральна і головна асоціація;

Dachverband der pharmazeutischen veterinärmedizinischen Industrie – **голове об'єднання асоціацій фармацевтичної ветеринарно-медичної промисловості;**

Dachverband der dänischen Agrar- und Ernährungswirtschaft – **голове об'єднання асоціацій сільського господарства і харчової промисловості Данії;**

Dachverband der schweizer Milchproduzenten – **головна організація швейцарських виробників молока;**

Dachverband der Biobetriebe – **головна організація підприємств органічного виробництва.**

Зумовленість використання експлікації при перекладі речень, які містять термін «der Dachverband» продемонструємо на прикладах, у яких чітко актуалізовано значення цього поняття, яке є своєрідним «об'єднанням об'єднань». Наприклад:

а) Die International Association for Veterinary Homeopathy (IAVH) ist die internationale Fachgesellschaft für Veterinärhomöopathie. Sie wurde 1986 gegründet. Die IAVH ist auch der internationale **Dachverband** nationaler veterinärhomöopathischer Organisationen.

Міжнародна асоціація ветеринарної гомеопатії (International Association for Veterinary Homeopathy (IAVH)) є міжнародною професійною асоціацією ветеринарної гомеопатії. Вона була створена у 1986 році. IAVH є також **головною міжнародною організацією**, яка об'єднує національні організації ветеринарної гомеопатії.

б) Verband der deutschen Milchwirtschaft. Als **Dachverband** bieten wir die Plattform für alle Vertreter der Branche: die Milcherzeuger, die Privatmolkereien und Genossenschaften, die Molkereifachleute, die Landesvereinigungen, die Direktvermarkter, die Forschungszentren, Laborfachleute sowie die Rinderzüchter.

Асоціація німецької молочної галузі. Як **головна організація**, ми пропонуємо платформу для всіх представників галузі: виробників молока, приватних молочних підприємств і товариств, фахівців у галузі переробки молока, об'єднань федеральних земель, прямих маркетингологів, дослідницьких центрів, співробітників лабораторій та фахівців у галузі племінного скотарства.

в) Der **Dachverband** der dänischen Agrar- und Ernährungswirtschaft (L&F) rechnet bis Jahresende durch den Wegfall der Quote mit einem deutlichen Angebotsplus an Milch in Dänemark. Auch steige die Milchlieferung in der EU leicht, so der Verband.

Головне об'єднання асоціацій сільського господарства і харчової промисловості Данії (L&F) вважає, що до кінця року через ліквідацію квоти на виробництво молока в Данії значно зросте пропозиція молока. Асоціація вважає, що поставки молока децю зростуть і в ЄС.

г) Am 18. April 2015 findet der Tag der Milch statt. Der **Dachverband** der Schweizer Milchproduzenten Swissmilk stellt an 80 Standorten in der Schweiz Stände auf und verteilt Milch. Das Hauptprogramm findet allerdings in der Stadt St.Gallen statt.

18 квітня 2015 року відбудеться «День молока». **Головна організація швейцарських виробників молока Swissmilk** виставляє стенди на 80

майданчиках у Швейцарії і розподіляє молоко. Тим не менш, основна програма буде проходити в місті Санкт-Галлен.

Розглянемо приклад експлікації, зумовленої необхідністю уточнення власної назви.

*Zur **Nachhaltigkeit** land- und forstwirtschaftlicher Nutzungssysteme – Anmerkungen aus der Sicht eines Agrarökonomen. Vortrag auf der Tagung der **August-Bier-Stiftung** am 19.3.2000 in Müncheberg.*

*Щодо стійкого розвитку систем використання сільськогосподарських і лісгосподарських територій – нотатки з погляду економістів-аграрників. Доповідь на засіданні **Фонду імені Августа Біра** 19.3.2000 в Мюнхеберзі.*

Під час перекладу назви фонду «August-Bier-Stiftung» з німецької на українську мову додається характерний для української мови, але відсутній у німецькій елемент назви, пов'язаний із персоналіями – «імені».

У цьому ж реченні представлений ще один приклад експлікації. Іменник «die Nachhaltigkeit», який має у німецькій мові значення «стійкість, стабільність», імпліцитно виражає поняття «сталий розвиток». Однак, у випадку використання перекладачем будь-якого із двох значень цього іменника в українського читача складеться хибне уявлення, що йдеться про стабільність систем, і не виникне навіть думки про їх сталий розвиток. Невірне розуміння іншомовної інформації матиме подальші наслідки, адже поняття «сталий розвиток» не просто застосовується для позначення ставлення до довкілля, але ще й має концептуальне значення, означає напрям державної і міжнаціональної політики.

При використанні такого прийому як компенсація елементи прагматичного значення, які втрачаються при перекладі через неможливість їх тотожної передачі, відображаються в тексті перекладу елементами іншого порядку. Слід також врахувати, що компенсація може здійснюватися шляхом введення інших елементів необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі. Л. Бархударов зазначав, що компенсація застосовується в тих випадках, коли певні елементи тексту вихідної мови з тієї чи іншої причини не мають еквівалентів у мові перекладу і не можуть бути передані його засобами; в цих випадках, щоб заповнити («компенсувати») семантичну втрату, викликану тим, що та чи інша одиниця вихідної мови залишилася неперекладеною або не повністю перекладеною (не в усьому обсязі свого значення), перекладач передає ту ж саму інформацію яким-небудь іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [1, с. 218-219]. Розглянемо це на прикладах.

а) *Verband der **Tierheilpraktiker** Deutschlands, Bundes- und Dachverband – об'єднання лікарів альтернативної ветеринарної медицини Німеччини, федеральна і головна асоціація;*

Оскільки поняття «Tierheilpraktiker» не може бути тотожно відображеним в українській мові, слухним є перекладацьке рішення щодо використання описового перекладу у вигляді такого тлумачення: «лікарі альтернативної ветеринарної медицини».

б) *Der Dachverband der dänischen Agrar- und Ernährungswirtschaft (L&F) rechnet bis Jahresende durch den Wegfall der **Quote** mit einem deutlichen Angebotsplus an Milch in Dänemark. Auch steige die Milchanlieferung in der EU leicht, so der Verband.*

Головне об'єднання асоціацій сільського господарства і харчової промисловості Данії (L&F) вважає, що до кінця року через ліквідацію квоти на виробництво молока в Данії значно зросте пропозиція молока. Асоціація вважає, що поставки молока дещо зростуть і в ЄС.

Читаючи вище наведену фразу, жителі країн ЄС одразу розуміють, що мова йде про квоту, яка обмежує виробництво молока фермерами цих країн і щодо якої вже давно точаться дискусії про доцільність її відміни або призупинення. Однак, українському користувачеві, незнайомому з обстановкою на ринку сільськогосподарської продукції у Європі і регулятивною політикою ЄС щодо її виробництва, не зовсім зрозумілим буде, яка квота мається увазі.

Використання компенсаційного перекладу у вище представлених прикладах дозволило за допомогою інших засобів мови перекладу транслювати втрачений елемент змісту вихідної мовної одиниці.

Отже, для досягнення адекватності перекладу текстів аграрної тематики застосовуються, головним чином, такі види лексично-граматичних трансформацій: описовий переклад (експлікація), компенсація. Перспективи подальших наукових розвідок можуть бути пов'язані з більш детальним вивченням кожного виду зазначених трансформацій.

Список літератури

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 458 с.
3. Клименко І.М. Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою / І.М. Клименко, І.С. Зоренко // Філологічні студії. – 2012. – Вип.8. – С. 84-90.
4. Підгорна А.Б. Переклад слів із різним об'ємом значення в науково-технічних текстах / А.Б. Підгорна // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – №1. – 2010. – С.251-255.
5. Солдатова А.А. Переводческие трансформации юридического текста / А.А. Солдатова // Вестник Тверского государственного университета. Серия: Филология. – 2009. – № 5. – С. 63-65.
6. Ergebnisse und Schlussfolgerungen aus der Halbzeitbewertung. Von Programmen zur Entwicklung des Ländlichen Raums – Wien, Bundesanstalt für Agrarwirtschaft, 2011. – 80 S.

References

1. Barkhudarov L.S. Yazyk i perevod (Voprosy obshhej i chastnoj teorii perevoda) / L.S. Barkhudarov. – M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 1975. – 240 s.
2. Karaban V.I. Pereklad anglijs'koi naukovoї i tekhnichnoi literaturi. Gramatichni trudnoshhi, leksichni, terminologichni ta zhanrovo-stilistichni problemi / V.I. Karaban. – Vinnitsya: Nova kniga, 2002. – 458 s.
3. Klimenko I.M. Leksichni transformatsii pri peredachi anglijs'koi politichnoi terminologii ukrains'koyu movoyu / I.M. Klimenko, I.S. Zorenko // Filologichni studii. – 2012. – Vip.8. – S. 84-90.

4. Pidgorna A.B. Pereklad sliv iz rznim ob'yemom znachennya v naukovotekhnichnikh tekstakh / A.B. Pidgorna // Visnik Zaporiz'kogo natsional'nogo universitetu. Filologichni nauki. – №1. – 2010. – S.251-255.

5. Soldatova A.A. Perevodcheskie transformatsii yuridicheskogo teksta / A.A. Soldatova // Vestnik Tverskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Filologiya. – 2009. – № 5. – S. 63-65.

6. Ergebnisse und Schlussfolgerungen aus der Halbzeitbewertung. Von Programmen zur Entwicklung des Ländlichen Raums – Wien, Bundesanstalt für Agrarwirtschaft, 2011. – 80 S.

В статье рассматривается вопрос использования лексико-грамматических трансформаций при переводе немецких текстов аграрной тематики на украинский язык. Определено, что для достижения адекватности перевода текстов аграрной тематики применяются такие виды лексико-грамматических трансформаций: описательный перевод (экспликация), компенсация.

Ключевые слова: адекватность перевода, лексико-грамматические трансформации, экспликация, компенсация

The article deals with the problem of use of lexical and grammatical transformations in translation of German agricultural texts into Ukrainian. It was determined that to achieve adequate translation of agricultural texts the following types of lexical and grammatical transformations are used: descriptive translation (explication) compensation. When using antonymic translation as transformation a positive form of the original language is replaced by the negative form in the target language. It is noted that explications used in the translation of German agricultural texts into Ukrainian can be divided into two main groups: 1) mandatory and 2) optional (additional) explication. Mandatory explications are caused by structural differences between languages. Additional explications depend on differences in the structural construction of texts and their stylistic features. By using compensation elements of pragmatic meaning are lost in translation because of the inability of identical transmission. They appear in the translated text as elements of a different order. It should also be noted that compensation can be made by using other elements not necessarily in the same place of the text. Using the compensation of translation allowed to translate the lost content of original linguistic unit by other means of the target language. It is stated that the prospects of further scientific studies may be associated with a more detailed study of each type of these transformations.

Keywords: adequacy of the translation, lexical and grammatical transformation, explication, compensation